

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

**CURRICULUM
la disciplina opțională**

CHIȘINĂUL MEU

CLASELE III-IV

ARIA CURRICULARĂ

Educație socioumanistică

Chișinău, 2022

Aprobat:

- Consiliul Național pentru Curriculum (proces-verbal nr. 29 din 7 septembrie 2022);
- Ordinul Ministrului Educației și Cercetării (nr. 948 din 27 septembrie 2022).

GRUPUL DE LUCRU PENTRU ELABORAREA CURRICULUMULUI:

Coordonatorii proiectului

Sergiu Musteață	Coordonatorul proiectului, conf. univ., doctor habilitat în istorie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”
Alexandru Corduneanu	Grupul Civic pentru Patrimoniu Cultural

Învățămintul primar

Tamara Demcenco	Specialist principal, Direcția Generală Educație, Tineret și Sport, mun. Chișinău; învățător, grad didactic superior, IPÎLT „Orizont”, filiala Ciocana, mun. Chișinău.
Diana Carauș	Învățător, grad didactic superior, IP Școala Primară nr. 152, Pas cu Pas, mun. Chișinău
Alina Stici	Învățător, grad didactic superior, IPLT „Gheorghe Asachi”, mun. Chișinău
Uliana Rotari	Învățător, grad didactic superior, IP Școala Primară nr. 152, Pas cu Pas, mun. Chișinău

Recenzenți:

Dr. Iurie Colesnic, Biblioteca municipală „B.P. Hasdeu” din Chișinău

Dr. Svetlana Sîrbu, IPLT „Gheorghe Asachi”, Chișinău

Dr. Pavel Cerbușcă, IP Liceul Teoretic Republican „Aristotel”, mun. Chișinău

CUPRINS

I. PRELIMINARIILOR.....	
II. CONCEPȚIA DIDACTICĂ A DISCIPLINEI OPȚIONALE <i>CHIȘINĂUL MEU</i>	
ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR	
III. SISTEMUL DE COMPETENȚE	
3.1. Competențe-cheie prioritare pentru disciplina opțională <i>Chișinăul meu</i>	
3.2. Competențe transversale prioritare pentru disciplina opțională <i>Chișinăul meu</i>	
3.3. Competențe specifice ale disciplinei opționale <i>Chișinăul meu</i>	
IV. ADMINISTRAREA DISCIPLINEI	
V. UNITĂȚI DE ÎNVĂȚARE	
5.1. Clasa a III-a	
5.2. Clasa a IV-a	
VI. SUGESTII METODOLOGICE. PROIECTAREA–PREDAREA–ÎNVĂȚAREA	
VII. REPERE METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA	
VIII. RESURSE NECESARE PENTRU DESFĂȘURAREA PROCESULUI DE STUDIU	
IX. BIBLIOGRAFIE	

I. PRELIMINARII

Pe lângă conținutul ei științific, lecția de *Istorie* comportă importante valențe emoționale și sociale, contribuind atât la stimularea interesului pentru știință, cât și la formarea gândirii logice, a spiritului critic, a capacității de a sintetiza, de a argumenta, a motiva și a interpreta un anumit lucru. *Istoria* este știința, dar și disciplina școlară, al cărei studiu are un rol integrator, ce prezintă date esențiale despre trecut, ne ajută să înțelegem prezentul și să prospectăm viitorul.

În contextul globalizării, al integrării europene și al cosmopolitismului, un curs de istorie locală ar contribui major la fundamentarea/refundamentarea conștiinței de sine, a identității, a apartenenței, dar și la valorizarea propriei istorii, la afirmarea personalității.

Cunoașterea directă a locurilor, monumentelor de artă, uneltelor de muncă, a folclorului și meșteșugurilor practicate, este deosebit de necesară întrucât acționează, cu intensitate, asupra elevilor, îi impresionează, le sunt apropiate și, adesea, sunt aplicate în experiența lor practică de viață, deoarece istoria localității și a comunității natale este un izvor nesecat de informații, modele de comportament și leagăn al tradițiilor și obiceiurilor strămoșești.

O localitate, ca și o persoană, are un nume, o vârstă, o origine istorică, o cronică a evenimentelor, o cultură, un statut, o familie, care include nu numai localitățile apropiate, ci și locuitorii săi. Ne plimbăm de-a lungul străzilor Chișinăului de azi, observăm monumente și clădiri care constituie patrimoniul cultural al urbei, trecem prin curți și locuri recunoscute din copilărie, admirăm imensitatea colinelor. Cu toate acestea, rar reflectăm la semnificația și impactul direct al localităților asupra vieții noastre sau la importanța cunoașterii istoriei și evoluției lor în timp și spațiu. Transformarea localităților rurale în orașe este un fenomen destul de vechi, care reflectă modul de dezvoltare umană. Fiecare oraș este unic și își păstrează istoria, în primul rând, în oamenii săi. În al doilea rând, dezvoltarea orașului depinde de modul în care locuitorii lui se raportează la identitatea urbană.

Orașul este o structură complexă, cu mai multe perspective, a cărui formare a avut loc de-a lungul secolelor și epocilor istorice, fiecare lăsându-și propria amprentă asupra caracterului său. Orice localitate are *oameni, locuri, fapte*, cu care se poate mândri. Atunci când elevii descoperă, identifică valoarea și conștientizează însemnătatea acestora, ei devin interesați de ceea ce se întâmplă în jurul lor, se percep ca o parte componentă a localității, formându-se ca cetățeni proactivi. Numai cunoscând istoria locală ne cunoaștem mai bine, învățăm să fim mai buni, să apreciem valorile neamului, ne dezvoltăm spiritul patriotic.

Elaborarea și aplicarea noului curriculum pentru Disciplina opțională *Chișinăul meu* are în vedere, printre altele, posibilitatea construirii unor parcursuri individuale de învățare, printr-o ofertă curriculară flexibilă, adaptată specificului școlii primare și intereselor elevilor.

Abordarea Istoriei Chișinăului se recomandă a fi una interdisciplinară, interculturală, derivată din Istoria Românilor, contextuală la nivel regional, național, cu perspective de tip istoric-arheologic, literar, sociologic, teologic, etnografic. Derivat dintr-o disciplină studiată, opționalul de față reprezintă aprofundări și/sau nuanțări ale conținuturilor din programa școlară.

Cursul opțional pornește de la competențele generale ale disciplinei definite în programa de trunchi comun, asigură realizarea obiectivelor educaționale și formarea de competențe la elevi, inclusiv, deduce noi competențe specifice care vor fi realizate prin operarea cu noi conținuturi și științe auxiliare ale *Istoriei*: arheologie, arhivistică, etnografie etc.

Astfel, educația istorică, alături de celelalte discipline școlare, dar într-un mod distinct, contribuie la formarea cetățeanului contemporan, a identității de neam și identității civice. Această disciplină are o legătură directă cu moștenirea culturală, deoarece, anume pe calea cercetării și educației istorice se poate însuși apartenența la o anumită identitate a fiecărui cetățean. Disciplina istorică opțională are menirea de a fi un instrument important în promovarea educației democratice și a edificării unei societăți consolidate, culte și tolerante. În acest context, educația istorică este una dintre cele mai importante componente ale procesului educațional, care își aduce contribuția directă la formarea și dezvoltarea valorilor cetățenești, a competențelor-cheie locale, naționale și europene ale tinerii generații, capabile să corespundă cerințelor societății contemporane.

Scopul demersului didactic, proiectat prin actualul curriculum al disciplinei opționale *Chișinăul meu*, este descoperirea de către elevi a istoriei orașului ca parte integrantă a evoluției poporului, statului, societății, economiei, culturii, pe parcursul întregului spațiu al istoriei sale, inclusiv din cele mai vechi perioade și până în prezent, pentru a forma o idee holistică, cuprinzătoare și multilaterală a orașului, a propriei sale istorii, precum și a locului orașului în istoria poporului, locuitorilor lui și a interdependenței acestor două fenomene.

Disciplina opțională *Chișinăul meu* este una de extindere, derivată din disciplina obligatorie *Istoria românilor și universală*, urmărind extinderea competențelor specifice prin formarea de noi competențe specifice și noi cunoștințe pentru elevii claselor III-IV. Pentru treapta primară, durata predării disciplinei opționale constituie 33 de ore în clasele a III-a și a IV-a. Curriculumul dat oferă posibilitatea de a servi drept reper și în activitățile extracurriculare, care pot crea un cadru mult mai lesne pentru vizitarea și valorificarea obiectivelor de patrimoniu cultural urban.

Disciplina opțională se încadrează în aria curriculară *Educație socioumanistică* și poate fi predată de învățători, de profesorii de *Istorie* și de *Geografie*, dar și de alte cadre didactice competente în domeniul istoriei locale și manifestând inițiativă în valorificarea patrimoniului municipiului Chișinău. Activitățile didactice pot fi desfășurate atât în sala de clasă, cât și în muzee, la locul monumentelor comemorative sau în alte arii urbane indicate.

Curriculum-ul la disciplina opțională *Chișinăul meu* reprezintă documentul normativ principal, ce reglementează întreg procesul didactic la această disciplină. El constituie instrumentul conceptual ce descrie condițiile învățării și performanțele de atins la disciplina opțională în cauză, exprimate în competențe specifice, unități de competențe, conținuturi și activități de învățare și evaluare. În baza acestui suport normativ-reglatoriu se iau decizii pentru realizarea eficientă a procesului educațional adresat profesorului și întregii comunități educaționale: managerilor școlari, specialiștilor în educație, specialiștilor în evaluarea pedagogică, autorilor de resurse educaționale, elevilor, părinților și comunităților locale.

II. CONCEPȚIA CURRICULARĂ A DISCIPLINEI OPȚIONALE *CHIȘINĂUL MEU*

Disciplina opțională *Chișinăul meu* este un curs propus la alegere elevilor din clasele a III-a și a IV-a, din mun. Chișinău, care urmărește aprofundarea, extinderea și integrarea competențelor specifice referitoare la localitatea natală. Curriculumul pentru disciplina opțională *Chișinăul meu* este conceput din perspectivă psihocentrică, punându-se accent pe particularitățile și nevoile elevului, ritmul propriu de învățare și dezvoltare, și din perspectiva sociocentrică, axându-se pe asimilarea sistemului de valori promovate de societate. Scopul demersului didactic, proiectat prin actualul curriculum la disciplina opțională *Chișinăul meu*, este de a promova educația civică timpurie, determinată de misiunea educației, stipulată în Articolul 5 al Codului Educației: *Educația are ca misiune:*

- a) dezvoltarea potențialului uman pentru a asigura calitatea vieții, creșterea durabilă a economiei și bunăstarea poporului;
- b) dezvoltarea culturii naționale;
- c) promovarea dialogului intercultural, a spiritului de toleranță, a nediscriminării și incluziunii sociale.

Necesitatea studierii acestei discipline opționale derivă din provocările lumii contemporane, dar și din situația ce se atestă în mediul urban de trai al elevului. În mod regretabil, oamenii nu mai sunt receptivi la activitățile civice, conducându-se, cu precădere, după principiul „De ce să mă implic eu..., nu este responsabilitatea mea..., de soluționarea problemei trebuie să se ocupe Administrația Publică locală”. De aici apare și nepăsarea față de ceea ce se întâmplă în comunitate. Copilul este direct influențat de comportamentul adulților și el, la rândul său, devine nepăsător și indiferent. Sfera atitudinal-valorică, simțul de apartenență la o comunitate se creează de la cele mai mici vârste, de la primul contact cu mediul în care copilul trăiește.

În plan geografic, comunitatea o reprezintă casa, blocul, curtea, cartierul, localitatea. Viața în oraș comportă aspecte pozitive și negative, de aceea este de datoria noastră, a adulților, să construim în timp bazele unei educații urbane solide. Acest curs se orientează spre formarea unui cetățean implicat, care cunoaște trecutul istoric al Chișinăului, care își respectă orașul și locuitorii lui, prin activități de:

- ✓ înțelegere și descoperire a orașului într-un mod interactiv, prin activități de explorare directă, comunicări formale și non-formale cu membrii comunității;

- ✓ dezvoltare a unui simț al locului, a relației afective și culturale cu spațiul urban prin implicarea în cadrul diverselor proiecte de cunoaștere și valorificare a orașului;
- ✓ încurajare a spiritului civic prin identificarea și implicarea nemijlocită în soluționarea unor probleme ale comunității locale (curte, cartier, sector etc.).

Disciplina opțională *Chișinăul meu* este axată pe respectarea următoarelor principii:

1. *Principiul selecției și ierarhizării culturale* – armonizarea între domeniul de interes exprimat prin opțiunea elevului (părintelui) și amplificarea, diversificarea domeniilor cunoașterii.
2. *Principiul funcționalității/individualizării curriculumului* – respectarea caracteristicilor de vârstă, interes, motivație ale elevului.
3. *Principiul îmbinării abordărilor disciplinare* cu cele de tip multi-, pluri-, inter- și transdisciplinar prin integrarea disciplinei opționale cu disciplinele obligatorii: *Limba și literatura română, Științe, Istoria, Geografia, Dezvoltarea personală*.
4. *Principiul descentralizării curriculumului* – luarea în considerare a particularităților, tradițiilor, oportunităților regionale și locale.

Disciplina opțională *Chișinăul meu*, la treapta primară, are o structură modulară. În clasa a III-a, unitățile de competență și de conținut sunt orientate spre cunoașterea geografică a orașului și a structurii urbane pentru a forma noțiunea de *oraș* și, ulterior, – cea de *capitală*. În clasa a IV-a, cursul se orientează spre cunoașterea schimbărilor ce au apărut în aspectul orașului în cadrul istoriei dezvoltării sale, respectându-se principiul învățării în spirală.

Demersului didactic în cadrul orelor la disciplina opțională *Chișinăul meu* constă în aplicarea unor strategii de explorare, cercetare și învățare, bazate pe mici proiecte individuale și de grup. În ierarhizarea modulelor, s-a ținut cont și de anotimpul în care are loc procesul de studiu, pentru a se asigura posibilitatea desfășurării activităților în afara sălii de curs.

III. SISTEMUL DE COMPETENȚE

3.1. Competențe-cheie prioritare pentru disciplina opțională *Chișinăul meu* în învățământul primar

- a) **competențe sociale și civice** – se referă la competențele personale, interpersonale și interculturale ce oferă posibilitatea fiecărui copil să se implice activ și constructiv în viața comunității (la nivel de clasă, școală, curte, cartier etc.). Aceste competențe duc la formarea sentimentelor de apartenență culturală, de loc geografic și moment istoric, stimulând valorificarea propriului potențial.
- b) **competența de a învăța să înveți** – copilul devine subiect al propriei învățări prin implicarea lui activă la toate etapele procesului de învățare: planificare, realizare și evaluare. Ca rezultat, schimbările la nivel comportamental devin conștiente.
- c) **competențe de comunicare în limba română** – se referă la formarea capacității de a se exprima și de a interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii, atât în formă orală, cât și în formă scrisă și de a interacționa lingvistic, într-un mod adecvat și creativ, într-o serie completă de contexte culturale și sociale.
- d) **competențe de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale** – comunitatea orașului Chișinău este formată dintr-o diversitate de etnii cu care copiii relaționează. Reușita acestor experiențe are la bază cunoștințele interculturale, toleranța și empatia.

3.2. Competențe transversale prioritare pentru disciplina opțională *Chișinăul meu*

Competențele transdisciplinare derivă din competențele-cheie/transversale și asigură corelarea formării competențelor elevilor la nivelul ciclului primar:

1. Competența de a învăța din diverse surse, independent și împreună cu alții.
2. Competența de a comunica cu claritate, într-o varietate de forme: verbal, nonverbal, paraverbal și/sau artistic.
3. Competența de a manifesta atitudine pozitivă și încredere în forțele proprii.
4. Competența de a aprecia și a accepta diversitatea ideilor.
5. Competența de a identifica modul în care alegerile/deciziile individuale afectează propria persoană, familia și comunitatea mai largă.

3.3. Competențe specifice ale disciplinei opționale *Chișinăul meu*

1. Recunoașterea și utilizarea terminologiei specifice istoriei și geografiei urbane, manifestând interes pentru moștenirea culturală a orașului Chișinău.
2. Descrierea, în timp și spațiu istoric, a structurii urbane, conștientizând viața și problemele orașului Chișinău.
3. Explorarea și investigarea locurilor reprezentative, demonstrând atitudine responsabilă față de patrimoniul urban.
4. Aprecierea contribuției locuitorilor în dezvoltarea orașului, identificându-se ca membru activ al comunității.

IV. ADMINISTRAREA DISCIPLINEI

Statutul discipline i	Aria Curriculară	Disciplina	Clasa	Nr. de ore/săpt.	Nr. de ore/an
Opțională	Educație	CHIȘINĂUL MEU	III	1	33*
	Socioumanistică	CHIȘINĂUL MEU	IV	1	33*

V. REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR PE UNITĂȚI DE CONȚINUT

Clasa	Unități de conținut	Nr. de ore
III	Prezentul în jurul meu	8
	Patrimoniul cultural al orașului Chișinău. Personalități	5
	Patrimoniul cultural al orașului Chișinău. Edificii	7
	Patrimoniul natural al orașului Chișinău	9
	Eu și orașul meu/localitatea mea	4
	Total	33*
IV	Prezentul și trecutul orașului. O privire spre trecut	9
	Moștenirea culturală a orașului Chișinău. Personalități istorice	6
	Patrimoniul cultural: prezent și trecut. Edificii	8
	Patrimoniul natural: ieri și azi	7
	Eu și orașul meu/localitatea mea	3
	Total	33*

*Poate varia în funcție de structura anului școlar și datele calendaristice.

CLASA a III-a		
Unități de competențe	Unități de conținut	Activități de învățare și produse școlare recomandate
<p>1.1. Distingerea noțiunilor referitoare la mediul de trai în diferite contexte de comunicare.</p> <p>1.2. Identificarea caselor, a blocurilor de locuit, a străzilor, a bulevardelor, a cartierelor orașului și a transportului urban.</p> <p>1.3. Explorarea mediului de trai pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p>	<p>Prezentul în jurul meu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Casa în care locuiesc. Casă la sol, apartament la bloc • Curtea, mahalaua mea • Străzile și bulevardele adiacente, spațiile verzi • Școala în care studiez • Cartier, sector/raion. Cartierul meu • Mijloacele de transport urban • Orașul – localitate urbană <p>• Mini proiect individual:</p> <p>Viața de fiecare zi a familiei mele</p> <ul style="list-style-type: none"> - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție. <p><i>Terminologie specifică:</i> casă la sol, bloc de locuit, apartament, stradă, cartier, sector, bulevard, oraș.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lectura textelor cu conținut istoric și geografie urbană. ➤ Descrierea dirijată (sub aspect de clădire) a casei de locuit, a școlii, curții, străzii, cartierului. ➤ Selectarea curiozităților despre clădirile și străzile orașului (cea mai înaltă clădire, cea mai veche, cea mai lungă stradă etc.). ➤ Excursii, vizite (reale/virtuale) în curte/stradă/bulevard adiacent/parc/scur. ➤ Realizarea planului-desen al curții. ➤ Discuții despre problemele cu care se confruntă locatarii blocului, curții etc. ➤ Realizarea unui album de fotografii/desene; <p>Mini proiect individual (elaborat în cadrul desfășurării orelor): Viața de fiecare zi a familiei mele (identificarea scopului și elaborarea planului, realizarea</p>

		posterelor, prezentarea și evaluarea produsului).
<p>2.1. Distingerea noțiunilor referitoare la fondul cultural (personalități) în diferite contexte de comunicare.</p> <p>2.2. Explorarea mediului cultural pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>2.3. Descrierea unor personalități, locuitori ai orașului, în baza unui algoritm stabilit.</p> <p>2.4. Aprecierea contribuției locuitorilor la dezvoltarea orașului.</p>	<p>Patrimoniul cultural al orașului Chișinău.</p> <p>Personalități</p> <ul style="list-style-type: none"> • Locuitorii orașului Chișinău (comunități etnice și culturale) • Administrația locală • Personalitățile zilei de azi (știință, arhitectură, artă, literatură) • Mini proiect: Galeria de personalități ale orașului <p>-Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni;</p> <p>-Etapa de implementare;</p> <p>-Etapa de reflecție.</p> <p><i>Terminologie specifică:</i> personalitate, pretură, primărie.</p>	<p>➤ Realizarea unei galerii de fotografii (format electronic/hârtie) a celor mai importante personalități, care contribuie la dezvoltarea orașului în prezent.</p> <p>➤ Prezentarea după un algoritm dat:</p> <p>- locuitorii și viața de fiecare zi a orașului;</p> <p>- jobul părinților.</p> <p>➤ interviu/dialog cu una din personalitățile orașului de azi (actor, jurnalist, arhitect, pretor etc.).</p> <p>Mini proiect (elaborat în cadrul desfășurării orelor): Galeria de personalități ale orașului.</p>
<p>3.1. Distingerea noțiunilor referitoare la patrimoniul cultural construit (edificii) în diferite contexte de comunicare.</p> <p>3.2. Explorarea mediului cultural pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>3.4. Descrierea patrimoniului cultural al orașului Chișinău (edificii) în contextul desprinderii unor informații</p>	<p>Patrimoniul cultural al orașului Chișinău. Edificii</p> <ul style="list-style-type: none"> • Clădiri istorice • Clădiri de cult (biserica Măzărache, Catedrala, Mănăstirea Ciuflea etc.) • Monumente de for public • Chișinău – capitala Republicii Moldova. Simbolurile Chișinăului (imn, drapel, stemă, hartă) 	<p>➤ Excursie virtuală la Muzeul orașului Chișinău.</p> <p>➤ Interviuri.</p> <p>➤ Descrierea unui edificiu istoric, cultural conform unui algoritm sau plan de idei dat.</p> <p>➤ Vizite (reale) la edificiile de patrimoniu adiacente școlii.</p>

<p>acumulate în baza experienței proprii.</p>	<p>• Proiect individual: Chișinăul meu în imagini.</p> <p>-Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni;</p> <p>-Etapa de implementare;</p> <p>-Etapa de reflecție.</p> <p><i>Terminologie specifică:</i> patrimoniul cultural, edificii, clădiri istorice, clădiri de cult, imn, drapel.</p>	<p>➤ Excursie ghidată la edificiile de patrimoniu ale orașului Chișinău.</p> <p>Proiect individual: Chișinăul meu în imagini (elaborat în cadrul desfășurării orelor).</p>
<p>4.1. Distingerea noțiunilor referitoare la spațiile verzi (arbori, parc, scuar, grădină publică, pădure urbană, patrimoniu natural) în diferite contexte de comunicare.</p> <p>4.2. Explorarea mediului natural pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>4.3. Localizarea, în spațiul urban, a zonelor verzi și a resurselor acvatice.</p>	<p>Patrimoniul natural al orașului Chișinău</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zone verzi ale orașului (zone de patrimoniu natural, parc, scuar, grădină publică, pădure urbană) • Parcuri ale orașului • Arbori seculari • Grădina Botanică • Grădina Zoologică • Resursele acvatice (izvoare, râuri, lacuri). Râul Bâc – la originea orașului • Orașul viu. Fauna Chișinăului <p>• Proiect de grup (atelier de cercetare): Zona verde din preajma școlii/Spațiile verzi din preajma școlii vizitată(e) împreună cu membrii familiei</p> <p>- Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni;</p>	<p>➤ Călătorie virtuală, <i>Pe unda verde / pe unda albastră.</i></p> <p>➤ Vizite (reale/virtuale) în zonele verzi și resursele acvatice adiacente.</p> <p>➤ Prezentarea zonelor verzi și resurselor acvatice adiacente.</p> <p>➤ Dezbateri privind importanța zonelor verzi și a resurselor acvatice pentru locuitorii orașului.</p> <p>➤ Realizarea unui frunzar cu exemple din flora orașului (arbori, arbuști și plante ierboase ce cresc în curte, în parc etc.)</p> <p>Proiect de grup (atelier de cercetare elaborat în cadrul desfășurării orelor): Zona verde din preajma</p>

	<p>- Etapa de implementare; - Etapa de reflecție.</p> <p><i>Terminologie specifică:</i> patrimoniul natural, parc, scuar, grădină publică, pădure urbană, izvor, lac, râu, faună, floră.</p>	<p>școlii/Spațiile verzi din preajma școlii.</p>
<p>5.1. Identificarea problemelor de mediu ale orașului Chișinău.</p> <p>5.2. Implicarea proprie în depășirea problemelor de mediu a orașului Chișinău.</p>	<p>Eu și orașul meu/localitatea mea</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problemele de mediu ale orașului/localității. Stabilirea impactului activității omului asupra mediului urban • Proiect-acțiune de salubritate a spațiului adiacent (curtea școlii, curtea blocului locativ, spațiul de joacă, stadionul etc.). <p>- Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție.</p> <p><i>Terminologie specifică:</i> mediu ambiant, deșeuri, salubritate.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vizite (reale/virtuale) în curtea școlii, terenul de joacă etc. ➤ Mini-discuții privind: <ul style="list-style-type: none"> - activitățile omului cu impact pozitiv/negativ asupra mediului urban; - rolul locuitorilor orașului/localității în declanșarea problemelor de mediu; - modalități de rezolvare a problemelor de mediu; - Implicarea proprie în depășirea problemelor de mediu ale orașului. <p>Proiect-acțiune de salubritate a spațiului adiacent (curtea școlii, curtea blocului locativ, spațiul de joacă, stadionul etc.), <i>elaborat și desfășurat în cadrul orelor.</i></p>

CLASA a IV-a		
Unități de competențe	Unități de conținut	Activități de învățare și produse școlare recomandate
<p>1.1. Distingerea noțiunilor specifice istoriei și geografiei urbane în diferite contexte de comunicare.</p> <p>1.2. Explorarea textelor cu conținut istoric și de geografie urbană pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>1.3. Descrierea istorică și spațială a structurii urbane.</p> <p>1.4. Localizarea, în timp și spațiu, a unor evenimente în evoluția orașului Chișinău.</p>	<p>Prezentul și trecutul orașului.</p> <p>O privire spre trecut</p> <ul style="list-style-type: none"> • Așezarea și vechimea orașului Chișinău • Istoria școlii • Istoria străzilor, bulevardelor • Cum au fost denumite sectoarele • Evoluția mijloacelor de transport urban • Harta sectorului. Harta orașului <p>• Proiect de grup: Istoria Chișinăului într-o pagină de ziar.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție. <p><i>Terminologie specifică:</i> sector, Botanica, Buiucani, Centru, Ciocana, Râșcani.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lectura textelor cu conținut istoric și geografic. ➤ Colectarea informațiilor din diferite surse scrise, orale, site-uri informaționale etc. ➤ Expunerea, în lanț, a informației. ➤ Realizarea unui album care conține fotografii din diferite perioade istorice. ➤ Selectarea curiozităților despre oraș, clădiri, străzi, mijloace de transport, specifice terminologiei istorice (de exemplu: menzil, lipcani, cai de olac, călărași) etc. ➤ Crearea <i>Alfabetului istoric</i> al străzilor, sectoarelor, mijloacelor de transport etc. ➤ Plasarea, pe harta virtuală a sectorului, a obiectivelor cunoscute (școală, biserică, monumente etc.). <p>Proiect de grup: Istoria Chișinăului într-o pagină de ziar (elaborat în cadrul desfășurării orelor).</p>

<p>2.1. Distingerea noțiunilor referitoare la patrimoniul cultural (personalități istorice) în diferite contexte de comunicare.</p> <p>2.2. Explorarea mediului cultural din trecutul orașului pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>2.3. Descrierea unor personalități istorice, locuitori ai orașului în baza unui algoritm stabilit.</p> <p>2.4. Aprecierea contribuției personalităților istorice la dezvoltarea orașului.</p>	<p>Moștenirea culturală a orașului Chișinău.</p> <p>Personalități istorice</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ocupațiile locuitorilor de ieri și de azi • Personalități istorice ale zilei de ieri: Vasile Lupu, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Karl Schmidt, Ion Costin • Arhitectura orașului Chișinău (Alexandru Bernardazzi, Nicolae Mertz, Alexei Șciusev) • Mini proiect individual: Portretul unei personalități istorice. <ul style="list-style-type: none"> - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție. <p><i>Terminologie specifică:</i> moștenire, arhitectură, meșteșugari, târgoveți.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Colectarea informațiilor din diferite surse scrise, orale, site-uri informaționale etc. ➤ Completarea enunțurilor lacunare. ➤ Jocul de rol, Interviu cu o personalitate istorică. ➤ Prezentarea unei personalități istorice în baza unui algoritm dat, prin mijloace TIC. ➤ Vizionarea secvențelor video despre personalitățile istorice. ➤ Elaborarea unor postere, cărți colective, pliante, albume etc. despre personalitățile istorice. <p>Mini proiect individual: Portretul unei personalități istorice (elaborat în cadrul desfășurării orelor).</p>
<p>3.1. Distingerea noțiunilor istorice referitoare la patrimoniul cultural (edificii) în diferite contexte de comunicare.</p> <p>3.2. Explorarea mediului cultural pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>3.3. Explicația semnificației edificiilor culturale care au</p>	<p>Patrimoniul cultural: prezent și trecut. Edificii</p> <ul style="list-style-type: none"> • Chișinăul de ieri. Muzeul orașului Chișinău • Muzeul Național de Istorie a Moldovei • Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală • Muzeul de Arte. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Colectarea informațiilor din diferite surse scrise, orale, site-uri informaționale etc. ➤ Descrierea unui edificiu cultural în baza unui algoritm dat, prin mijloace TIC. ➤ Completarea fișelor de observare în cadrul vizitelor la muzeu. ➤ Excursie ghidată, virtuală.

<p>devenit simbolurile municipiului Chișinău.</p> <p>3.4. Descrierea patrimoniului cultural istoric al orașului Chișinău (edificiile) în contextul desprinderii unor informații acumulate în baza experienței proprii.</p> <p>3.4 .Valorificarea abilităților de prezentare atractivă a unor informații despre trecutul orașului Chișinău.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Edificii culturale: Filarmonica, Sala cu Orgă, Teatrul Național, Teatrul de Operă și Balet etc. • Conexiunea dintre monumente și istoria țării • Proiect de grup: Istoria orașului în fotografii/ Pe urmele unui ghid. - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiune; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție. <p><i>Terminologie specifică:</i> muzeu, teatru, ghid, artefacte, etnografie, monument, sculptor, edificiu cultural.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Localizarea, pe harta orașului, a celor mai importante edificii culturale din Chișinău. ➤ Joc de rol, <i>Sunt un ghid;</i> ➤ Planificarea unui itinerar pentru vizitarea edificiilor culturale din orașul Chișinău pe hartă. ➤ Exerciții de comparare a două edificii culturale. <p>Proiect de grup: Istoria orașului în fotografii / Pe urmele unui ghid (<i>elaborat în cadrul desfășurării orelor</i>).</p>
<p>4.1 Explorarea textelor cu conținut istoric/geografic, a surselor istorice pentru selectarea unor informații, idei relevante.</p> <p>4.2. Argumentarea necesității păstrării patrimoniului natural.</p> <p>4.3. Adoptarea comportamentelor respectuoase față de patrimoniul natural.</p>	<p>Patrimoniul natural: ieri și azi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grădina Publică. Date istorice • Rolul parcurilor (necesitatea prezenței, regulile de comportare) • Importanța resurselor acvatice. Apeductul • Poluarea spațiilor verzi și a resurselor acvatice – impactul activității omului • Fauna orașului. Diversitate și pericole 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Excursie ghidată, virtuală; ➤ Localizarea, pe harta orașului, a parcurilor și resurselor acvatice. ➤ Exerciții de analiză comparativă. ➤ Exerciții de identificare a cauzelor poluării parcurilor și resurselor acvatice. ➤ Studiu de caz. ➤ Mesaje ecologice. ➤ Interviu cu un medic veterinar, cu un hingher etc.

	<p>• Proiect de sensibilizare a comunității: Eco – prietenul orașului Chișinău.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiuni; - Etapa de implementare; - Etapa de reflecție. <p><i>Terminologie specifică:</i> apeduct, vagabond, maidanez, poluare, patrimoniu natural, resurse acvatice, hingher.</p>	<p>Proiect de sensibilizare a comunității: Eco – prietenul orașului Chișinău (<i>elaborat în cadrul desfășurării orelor</i>).</p>
<p>5.1. Identificarea problemelor de ecologie ale orașului.</p> <p>5.2. Implicarea proprie în motivarea comunității de a rezolva problemele ecologice ale orașului.</p>	<p>Eu și orașul meu/localitatea mea</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problemele de ecologie ale orașului. • Proiect-acțiune: Salvăm patrimoniul natural al orașului prin sortarea deșeurilor. <ul style="list-style-type: none"> - Etapa de planificare: scopul, planul de acțiune. - Etapa de implementare. - Etapa de reflecție. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Discuții cu privire la necesitatea și importanța sortării deșeurilor. ➤ Monitorizarea mediului pentru stabilirea locurilor și modalităților de sortare a deșeurilor. ➤ Discuții dirijate privind: <ul style="list-style-type: none"> - cauzele ce provoacă problemele poluării mediului; - rolul locuitorilor orașului în apariția problemelor date; - modalități de rezolvare a problemelor; - implicarea locuitorilor și autorităților locale în procesul de rezolvare a problemelor poluării. <p>Proiect de grup: Salvăm patrimoniul natural al</p>

		oraşului (cu implicarea comunităţii).
--	--	--

VI. SUGESTII METODOLOGICE. PROIECTAREA–PREDAREA– ÎNVĂȚAREA

Curriculumul disciplinei opționale *Chișinăul meu* este organizat în baza unor unități de învățare, ce favorizează crearea unui context didactic integrativ, în care se stabilește o relație de interdependență între: unitățile de competență, unitățile de conținut și activitățile de învățare. Unitățile de competență constituie elementul-cheie al acestei relații și determină conținutul, care, la rândul-i, se realizează prin activități de învățare (strategii). În cadrul acestei discipline, învățătorul va proiecta și va derula procesul de predare-învățare-evaluare, respectând cadrul ERRE (evocare, realizarea sensului, reflecție și extindere), un cadru metodologic ce facilitează dezvoltarea gândirii critice, principiile învățării centrate pe copil, particularitățile de vârstă, în corelație cu interesele și specificul nevoilor fiecărui elev/fiecărei clase.

Încurajăm cadrul didactic să organizeze demersul didactic, utilizând preponderent metode interactive, activ-participative, acestea fiind cele mai eficiente în vederea dezvoltării, în mod integrat, a cunoștințelor, deprinderilor, atitudinilor, valorilor de viață. De asemenea, considerăm eficientă utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării (TIC), pentru ca procesul educațional să fie atractiv și eficient.

Disciplina are un caracter explorator și practic-aplicativ accentuat, ceea ce presupune implicarea activă și directă a elevilor, recomandându-se organizarea orelor „outdoor”, cu ieșire din sala de clasă, activități de observare, explorare și cercetare, organizate în spațiul urban (curte, bulevardul și străzile adiacente școlii, parcul din apropiere, muzee etc.) și contextele non-formale (invitarea părinților și membrilor familiei în calitate de experți, întâlniri cu personalități relevante, vizite și discuții cu membrii comunității din vecinătatea școlii, excursii virtuale, parteneriate cu alte clase (din școală, comunitate etc.). Cadrele didactice vor valorifica experiențele personale ale elevilor, în manieră integrată, printr-o raportare permanentă la ceea ce văd, gândesc, simt, reflectând și la propriul comportament, cu scopul de a încuraja formarea unui cetățean proactiv al orașului/localității și însușirea apartenenței la identitatea de cetățean.

Autenticitatea experiențelor de învățare ale elevilor va fi demonstrată atunci când aceștia vor aplica competențele explorate, descoperite și exersate la această disciplină, în cadrul proiectului (individual, în perechi, în grup) planificat la finele fiecărui modul.

VII. REPERE METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA

Evaluarea reprezintă o componentă importantă a procesului de predare-învățare. Scopul major al evaluării didactice la disciplina opțională *Chișinăul meu* îl constituie susținerea și sprijinirea activității de învățare a elevilor, a progresului învățării și cunoașterii realizate de aceștia, adică demersul de evaluare este formativ (progresiv și continuu) și sumativ. Evaluarea trebuie să urmărească progresul copilului în raport cu sine însuși. Învățătorii vor pune accent pe caracterul pozitiv și dinamic al evaluării prin stabilirea progresului în dezvoltarea de competențe. În acest scop, este necesară diversificarea metodelor de evaluare: observarea sistematică a comportamentului elevului, investigația, proiectul, portofoliul etc. În timpul evaluării, cadrele didactice vor pune accent pe partea realizată a produsului și pe procesul prin care s-a obținut acesta, motivându-i spre alte performanțe. Rezultatele evaluării vor fi comparate continuu cu competențele planificate.

La disciplinele opționale, evaluarea la clasele I-IV se realizează în baza *Metodologiei privind evaluarea criterială prin descriptori în învățământul primar, clasele I-IV* (MECD), 2019, care stabilește modul de organizare și realizare a procesului de evaluare.

Evaluarea criterială prin descriptori reprezintă un sistem de eficientizare permanentă și diferențiată a predării, învățării și evaluării prin introducerea criteriilor și descriptorilor, fără acordarea notelor. Evaluarea criterială prin descriptori propune deplasarea accentului de la evaluarea rezultatelor finale ale învățării, la procesul de învățare prin măsurarea și aprecierea unității de competențe propuse de curriculumul la disciplina opțională *Chișinăul meu*.

În funcție de momentul unui act evaluativ într-un parcurs de învățare, se disting: evaluarea inițială – predictivă; evaluarea formativă – continuă; evaluarea sumativă – cumulativă. Respectând semnificațiile acestor strategii de evaluare, MECD diferențiază trei tipuri de evaluare formativă: evaluarea formativă în etape; evaluarea formativă punctuală; evaluarea formativă interactivă.

Evaluarea inițială (EI):

- se proiectează la nivel de lungă și de scurtă durată: la debutul anului școlar și la începutul unităților de învățare (modulelor); eventual – la început de semestru;
- este precedată de activități evocative; la debutul anului școlar se recomandă o perioadă evocativă cu o durată judicioasă;
- poate să se raporteze la finalitățile curriculare însușite anterior, determinate ca preachiziții necesare pentru succesul elevilor în noul parcurs de învățare; poate avea caracter de diagnosticare a experiențelor la un anumit subiect sau la o anumită unitate de învățare;
- este non-instrumentală (pot fi utile diverse tehnici interactive „Știu – Vreau să știu – Învăț” etc.);

- este de tip formator, are caracter reflexiv și creează elevilor condiții de autoevaluare și autoreglare a învățării;
- este ghidată de învățătorul care își asumă responsabilitatea remedierii rapide, corectării parcursului de învățare al elevului prin combaterea și prevenirea dificultăților;
- prevede aprecierea pe baza descriptorilor generali.

Evaluarea formativă în etape (EFE):

- se raportează la câteva dintre unitățile de competențe stipulate pentru parcursul de învățare, respectiv, în funcție de contextul concret;
- presupune valorificarea produselor selectate în corespundere cu unitățile de competențe vizate;
- are caracter reflexiv și creează elevilor condiții de autoevaluare și autoreglare a învățării.

Evaluarea sumativă (ES):

- se realizează la finele semestrului.

ATENȚIE!

MECD prevede că rezultatele evaluărilor la disciplinele opționale în învățământul primar nu se înregistrează în catalog (cap. 4.2. *Calificativele și descriptorii nivelurilor de performanță*, p. 20).

VIII. RESURSELE NECESARE PENTRU DESFĂȘURAREA PROCESULUI DE STUDIU

Resursele didactice reprezintă o îmbinare de procedee și mijloace de învățământ pentru realizarea efectivă a unei activități didactice. De obicei, la lecție sunt folosite tabla, manualele, schemele, diverse materiale didactice vizuale și intuitive, ghidurile turistice, hărțile turistice, laptopul, proiectorul, imagini, pliante ș.a. Totodată, pot fi utilizate eficient resursele WEB-ografice care pot servi atât ca surse de informare, cât și de simulare a experienței de ghidaj urban.

Surse online:

Centrul istoric al Chișinăului, <http://www.monument.sit.md/>

Colecția *Chișinău*, Biblioteca municipală „B.P. Hasdeu”, Departamentul „Memoria Chișinăului”, <http://www.hasdeu.md/item-retea-memoria-chisinaului-52/>

Мой город Кишинёв, <http://oldchisinau.com/>

IX. BIBLIOGRAFIE

Acte normative:

1. *Codului Educației al Republicii Moldova*, nr.152 din 17.07.2014.
2. *Curriculum național. Învățământul primar*. Chișinău: Editura Lyceum, 2018.
3. Guțu Vladimir, Bucun Nicolae, Ghicov Adrian. *Cadrul de referință al Curriculumului Național*. Chișinău: Editura Lyceum, 2017, 104 p.
4. *Metodologia privind evaluarea criterială prin descriptori în învățământul primar, clasele I-IV-a*. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2019, 164 p.

Surse bibliografice în română și engleză:

1. Arbore, Zamfir, *Basarabia în secolul XIX*, Ediție îngrijită de Ion Varta, Tatiana Varta, Chișinău, Editura Museum, 2001, 235 p.
2. Arbore Zamfir. *Dicționarul geografic al Basarabiei*. Chișinău: Editura Museum, Fundația Culturală Română, 2001, 236 p.
3. Argint-Căldare Lucia. „Scurte Istории urbane sau Ghidul unui chișinăuian”, în: *Отдыхай* Nr. 19, 2013-2014, p. 52-54.
4. Argint-Căldare Lucia. *Cioburi de vise și destine nobile din Basarabia la hotarul secolelor al XIX-lea și al XX-lea, Galerie de microbiografii feminine basarabene*. Chișinău: Editura Garamond Studio, 2019, 284 p.
5. Axionov Vladimir, Melnic Victoria (coordonatori). *Învățământul muzical la Chișinău: Istorie și contemporaneitate: Simpozion științific consacrat aniversării a 85 de ani de la înființarea primului conservator chișinăuian Unirea*. Chișinău: Editura Grafema-Libris, 2004, 116 p.
6. Bezviconi Gh., *Semimileniul Chișinăului*. Chișinău: Editura Museum, 1996, 96 p.
7. Bezviconi Gheorghe. *Necropola capitalei: Dicționar enciclopedic*, Casa Cărții „Mitropolit Petru Movilă”. Chișinău: Editura Museum, 1997, 236 p.
8. *Bibliografia municipiului Chișinău 1995*. Chișinău: Editura Museum, 1996.
9. *Bibliografia municipiului Chișinău: 2005-2010*, Biblioteca municipală B.P. Hașdeu, Chișinău, 2019.
10. Bujor Leonid. *Chișinău în inima mea*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2016, 272 p.
11. Cecan Raisa. *Uzina de apă Chișinău/Фабрика воды Кишинэу (1892-2012)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. Chișinău: Editura Proart, 2012, 232 p.
12. *Chișinău, Evocări interbelice*, ediție îngrijită de Diana Vrabie. București: Editura Eikon, 2018, 387 p.
13. *Chișinău. Primăria. Activitatea edilitară a Consiliului municipal Chișinău. Campaniile 1934-1935-1936 sub primariatul dlui I.T. Costin*. Chișinău: 1937.
14. *Chișinău. Străzile povestesc...: Îndreptar-călăuză / Кишинев. Улицы рассказывает... / Кишинев. Улиците разказват...* Chișinău: Editura Timpul, 1983, 207 p.
15. *Chișinău: Chișinăul vechi și nou/ Chisinau: The Old and New Chisinau; Кишинэу: Старый и новый Кишинэу*. Chișinău: Editura Litera, 1998, 184 p.
16. *Chișinăul în 1941*, ediție îngrijită de Dinu Poștarencu. Chișinău: Editura Museum, 1996, 78 p.
17. Ciobanu Ștefan. *Chișinăul*. Chișinău: Editura Museum, 1996, 79 p.

18. Ciocanu Sergius. *Orașul Chișinău: Începuturi. Dezvoltare urbană. Biserici*. Chișinău: Editura Cardidact, 1997, 280 p.
19. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 1. Chișinău: Editura Universitas, 1993, 316 p.
20. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 2. Chișinău: Editura Museum, 1997, 285 p.
21. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 3. Chișinău: Editura Museum, 2000, 300 p.
22. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 4. Chișinău: Editura Museum, 2000, 302 p.
23. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 5. Chișinău: Editura Museum, 2004, 348 p.
24. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 6. Chișinău: Editura Museum, 2005, 364 p.
25. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 7. Chișinău: Editura Museum, 2007, 360 p.
26. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 8. Chișinău: Editura Știința, Ulysse, 2010, 312 p.
27. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 9. Chișinău: Editura Ulysse, 2012, 322 p.
28. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 10. Chișinău: Editura Epigrafi, 2015, 344 p.
29. Colesnic Iurie. *Basarabia necunoscută*, Vol. 11. Chișinău: Editura Bons Offices, 2018, 364 p.
30. Colesnic Iurie. *Chișinăul de ieri și de azi*, ediție bilingvă română și rusă. Chișinău: Editura Print-Caro, 2020, 244 p.
31. Colesnic Iurie. *Chișinăul din amintire*. Chișinău: Editura Grafema-Libris, 2011, 516 p.
32. Colesnic Iurie. *Chișinăul din inima noastră*. Chișinău: Editura Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, 2013, 636 p.
33. Colesnic Iurie. *Chișinăul nostru necunoscut* (ediția a 3-a, revăzută și adăugită). Chișinău: Editura Cartier, 2020, 632 p.
34. Colesnic Iurie. *Chișinăul nostru și vraja neuitării*. Chișinău: Editura Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, 2018, 632 p.
35. Colesnic Iurie. *Chișinăul și chișinăuienii*. Chișinău: Editura Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, 2012, 600 p.
36. Colesnic, Iurie, editor și coordonatorul ediției, *Chișinău. Enciclopedie*, Chișinău, 1997, 569 p.
37. Colesnic Iurie. *Geneza Teatrului Național din Chișinău (1818-1960). O cronică*. Chișinău: Editura Cartier, 2016, 512 p.
38. Colesnic Iurie. *Nebănuitul Chișinău*. Iași: Editura Junimea, 2016, album în limbile română, franceză și rusă, 146 p.
39. *Dicționarul statistic al Basarabiei întocmit pe baza recensământului populației din anul 1902 corectat prin datele actuale, statistice ale primăriilor și prin tabelele birourilor de populație centralizate în 1922/23*. Chișinău: Tipografia societății anonime „Glasul țării”, 1923.
40. Dănilă Aurelian. *Opera din Chișinău: Privire retrospectivă*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2005, 280 p.
41. Dron Ion. *Chișinău: Schițe etno-toponimice*. Chișinău: Editura Ulysse, 2001, 111 p.
42. Eremia Anatol. *Chișinău: Istorie și actualitate. Ghidul străzilor*. Chișinău: AȘM, 2012, 204 p.
43. Eșanu Andrei: *Chișinău: File de istorie: cercetări, documente, materiale*. Chișinău: Editura Museum, 1998, 216 p.

44. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina: *Chișinăul de altădată, 1436-1812. Studiu monografic, corpus de documente și alte materiale*, Seria Chișinăul istoric, vol. 1. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2021, 616 p.
45. Gangal Boris, Nesterov Tamara, Râbalco Eugenia, Starosenco Petru, Garconiță Rita, Gangal Tatiana, Nazarov Alexandru. *Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea: Repertoriul monumentelor de arhitectură*. Chișinău: Editura ARC, 2010, 568 p.
46. *Ghidul străzilor municipiului Chișinău*. Primăria municipiului Chișinău. Chișinău: Centrul editorial-poligrafic Chișinău-Prim, 2004, 54 p.
47. Grati Aliona. *Chișinău. Morile Timpului*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2020, 368 p.
48. Grițco, Ana, *Carol Schmidt: întoarcere în timp/ Karol Schmidt: rückkehr zu der Zeit*, Chișinău, 2014, 160 p.
49. Hadârcă Petru. *O cronică a Teatrului Național Mihai Eminescu din Chișinău, 1918-1930*. Chișinău: Editura Cartier, 2016, 511 p.
50. Halippa Ioan. *Chișinăul pe vremea lui Pușkin: (1820-1823)/ Город Кишинев времён жизни в нём Александра Сергеевича Пушкина 1820-1823 г.: с портретом Пушкина и планом города Кишинева*, cu 333 de intersecții de Lică Sainciuc. Chișinău: Editura Cartier, 2011, 224 p.
51. Harjevschi Mariana, Kulikovski Lidia, Răileanu Ana (coordonatori). *Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri: ghid enciclopedic*. Chișinău: Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, 2017, 377 p.
52. Hîncu Ion. *Vetre strămoșești din Republica Moldova: materiale arheologice informativ – didactice*. Chișinău: Editura Știința, 2003, 508 p.
53. Larsson Bo (ed.). *At Home or Abroad? Chișinău, Černivci, L’viv and Wrocław: Living with Historical Changes to Borders and National Identities*. Riga: Universus Academic Press, 2020, 560 p.
54. Moraru, Anton, Moldovanu, Mihai, *Istoria serviciului medical din Chișinău*, Chișinău, 2015, 186 p.
55. Musteață S., Corduneanu, A. (eds.) *Identitățile Chișinăului. Ediția a doua. Materialele conferințelor internaționale: Identitățile Chișinăului, 1-2 octombrie 2013, Chișinău; Patrimoniul cultural al Chișinăului vs. Dezvoltarea urbanistică, 25 iunie 2014*, Culegere de studii, Seria IDN, C4. Chișinău: Editura ARC, 2015, 308 p.
56. Musteață S., Corduneanu A. (eds.) *Identitățile Chișinăului. Ediția a treia. Materialele conferinței internaționale „Identitățile Chișinăului”, 1-2 octombrie 2015, Chișinău*, Culegere de studii, Seria IDN, C6. Chișinău: Editura ARC, 2016, 274 p.
57. Musteață S., Corduneanu A. (eds.) *Identitățile Chișinăului. Materialele conferinței, 12-13 septembrie 2011*, Culegere de studii, Seria IDN, C2. Chișinău: Editura Pontos, 2012, 224 p.
58. Musteață, S., Corduneanu, A. (eds.) *Identitățile Chișinăului. Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, ediția a IV-a, 19-20 octombrie 2017, Chișinău, Republica Moldova*, Culegere de studii, Seria IDN, C7. Chișinău: Editura ARC, 2018, 396 p.
59. Musteață S., Corduneanu A. (eds.) *Identitățile Chișinăului. Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, ediția a V-a, 1-2 noiembrie 2018, Chișinău, Republica Moldova*, Culegere de studii, Seria IDN, C8. Chișinău: Editura ARC, 2020, 284 p.
60. Musteață S., Corduneanu A. (eds.) *Identitățile Chișinăului: orașul subteran. Materialele Conferinței Internaționale „Identitățile Chișinăului”, ediția a VI-a, 24-25 octombrie 2019*,

- Chișinău, Republica Moldova, Culegere de studii, Seria IDN, C9. Chișinău: Editura ARC, 2020, 224 p.
61. Nemerenco Valeriu. *Administrația municipiului Chișinău: Model european*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2009, 238 p.
  62. Nemerenco, Valeriu, *Administrația municipiului Chișinău: Model european*, Chișinău, Prut Internațional, 2009, 238 p.
  63. Nemerenco Valeriu. *Buiucani: File din istoria satului și a sectorului Buiucani, mun. Chișinău*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2002, 200 p.
  64. Nicoara T. *Istorie locală și surse locale. Proiect pentru învățământ rural*. București: Ministerul Educației și Cercetării, 2005.
  65. *Nicolae Costin, promotor al renașterii naționale*, selectare texte și fotografii Iuliana Gore Costin și Corneliu Costin. Chișinău: Editura Litera, 2010, 128 p.
  66. Noroc Larisa, *Cultura Basarabiei în perioada 1918-1940*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2009, 191 p.
  67. Orlov N.A. *Chișinău. Străzile povestesc... Îndreptar=călăuză/ Кишинев. Улицы рассказывают... Справочник-путеводитель/ Кишинев. Улиците рассказват... Справочник-путеводитель*. Кишинэу: Тимпул, 1983, 208 p.
  68. Osadcenco Radu, *Chișinău 1918. Ghid-album al orașului*. Chișinău: Editura Epigraf, 2018, 270 p.
  69. Poștarencu Dinu, *Străzile Chișinăului: denumiri vechi și actuale*. Chișinău: Editura Civitas, 1998, 16 p.
  70. Rusanovschi Iulian, *Războiul monumentelor. Soarta monumentelor din Basarabia, Bucovina de Nord, Transnistria din perioada 1918-1944*. Chișinău: Editura Cu drag, 2018, 640 p.
  71. Sainciuc Lică. *Colina antenelor de bruiaj*. Chișinău: Editura Museum, 2000, 96 p.
  72. Sainciuc Lică, *Chișinăul ascuns sau o încercare de resuscitare a memoriei unui oraș*, ediția a doua, revăzută. Chișinău: Editura Lumina, 2018, 176 p.
  73. Sava Lucia. *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900-1918)*. Chișinău: Editura Pontos, 2010, 318 p.
  74. Shapiro Paul. *Ghetoul din Chișinău 1941-1942*. București: Editura Curtea Veche, 2016, 297 p.
  75. Stasz B., Ulrich L. *Istorie orală – spunem povești și scriem despre viață*, Centrul Educația 2000+. București: Editura Corint, 2000.
  76. Stici Ion, *Piața Centrală: 175 de ani / Центральный рынок: 175 лет*, Dumitru Iepuraș (red. Șt.), Anatol Gorlo (versiunea rusă), lector Nicolae Bătrînu (versiunea rom.). Chișinău: Editura Basarabia, 2000, 580 p.
  77. Șlapac Mariana. „Chișinău, 1436-1996”, Mariana Șlapac, Ana Boldureanu et al. Chișinău: Valmas-Terra, Ruxanda, 1996, 32 p.
  78. Șlapac Mariana. *Arta urbanismului în Republica Moldova: privire de ansamblu*. Chișinău: AȘM, 2008, 272 p.
  79. Ștefăniță Ion (coordonator). *Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău*. Chișinău: Continental Grup SRL, 2010, 176 p.
  80. Ștefăniță Ion (coordonator). *Retro Chișinău*, Chișinău, Continental Grup SRL, 2011, 92 p.

81. Tarhon P.Gh. *Parcurile vechi boierești din Republica Moldova: Istoria fondării, starea actuală, structura compozițională, diversitatea dendroflorei și particularitățile ecologo-biologice ale plantelor*. Chișinău: Editura Pontos, 2013, 648 p.
82. Tîrcă A., Rădulescu E. *Școala și comunitatea*, Centrul Educația 2000+. București: Editura Humanitas Educațional, 2002.
83. Țurcan C.I. (ed.) *Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău – 110 ani de activitate*. Chișinău: AȘM, 292 p.
84. Urusov S.D. *Însemnările unui guvernator. Chișinău, 1903-1904* / Prințul S.D. Urusov, trad. din rusă de Vsevolod Ciornei; studiu introductiv și note de Virgil Pâslariuc. Chișinău: Editura Cartier, 2019, 248 p.
85. Varta Ion, Varta Tatiana. *Primarul Carol Schmidt: opera de modernizare a orașului Chișinău: Studiu introductiv. Documente*. Chișinău: Editura Cartier istoric, 2014, 304 p.

Literatură în limba rusă:

1. Бубис И. Зодче Бернардаци. Кишинев: 1997, 109 с.
2. Будац Илья Григорьевич. *История Кишинева (1466-1966)*. Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1966, 564 с.
3. Габуния Е. *По Кишиневу без экскурсовода*. Кишинев: Издательство Тимпул, 1979, 111 с.
4. *Государственный Художественный музей МССР*. Кишинев: Издательство Тимпул, 1982, 251 с.
5. Жигня К., Копански Я.М. (ред.) *Кишинёвский погром 1903 года*, сб. док. и материалов, Ин-т межэтн. исследований АН РМ. Отдел истории и культуры евреев Молдовы, Нац. архив Респ. Молдовы. Chișinău: Editura Ruxanda, 2000, 524 с.
6. *История Кишинёва (1466-1966)*. Кишинёв: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1966, 564 с.
7. Катаева Н.Г. *Мой Кишинёв*. Москва: Издательство Галерея, 2015, 250 с.
8. Квасников А.А., Потов С.В. (сост.), *Один день в Кишиневе – Един ден в Кишинев – One day in Kishinev: справ.-путеводитель*, пер. с рус. яз. на болг. М. Манолова, на англ. яз. К. Шмидт. Кишинев: Издательство Тимпул, 1984, 104 с.
9. *Кишинев – город устремленный в будущее*. Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1982, 148 с.
10. *Кишинев: Краткий справочник*, Изд. 2-е, испр. и доп. Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1972, 190 с.
11. *Кишинев: Краткий справочник*. Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1970, 223 с.
12. *Кишинев: энциклопедия*. Кишинев: Главная ред. Молд. Сов. Энциклопедии, 1984, 576 с.
13. Кока-Слобозияну Михаил. *Секретная жизнь генерала П.И. Федорова: Штрихи к биографии. Факты и вымыслы. Загадки и отгадки*. Chișinău: 2019, 246 с.
14. Колесник Юрий (ред.). *Пушкинский маршрут / Itinerar pușkinist*, prez. grafică Lică Sainciuc. Chișinău: Editura Museum, 1999.
15. Котляров Б.Я. *Музыкальная жизнь дореволюционного Кишинева*. Кишинев: 1967.

16. Левит И. (ред.) *Кишинёвский погром 1903 года*, сб. ст. Амер. евр. об., распредел. комитет „Джоинт” и др. Chişinău: Editura Liga, 1993, 138 с.
17. *Молдавская ССР. Энциклопедический справочник*, Кишинев, 1979.
18. Одуд А. (ред.), *Кишинев: Экономико-географический очерк*, Кишинев, Издательство Картя Молдовеняскэ, 1964, 155 с.
19. Опруненко, Виктор Федорович, *Жил был я...*, Размещен: 26/09/2008, изменен: 17/02/2009 http://zhurnal.lib.ru/o/oprunenko_w_f/oprunenko-2.shtml
20. Раевский В.Ф., *Вечер в Кишиневе. По изданию „Пушкин в воспоминаниях современников”*, в 2 т., 3-е изд, доп., Вступ. ст. В. Э. Вацуру; Сост. и примеч. В. Э. Вацуру М.И. Гиллельсона, Р.В. Иезуитовой, Я.Л. Левкович и др. Санкт-Петербург: Издательство Академический проект, 1998.
21. Русев Н., „Кишинев в молдавских грамо-тах XV–XVI в.”, în: *Revistă de istorie a Moldovei*, nr. 2, 1995.
22. Семенов П. „Кишинев”, *Географическо-статистический словарь Российской Империи*, Том II. Санкт-Петербург: 1865, с. 611-614.
23. Тарас Я.Н. *Памятники архитектуры Молдавии (XIV–начало XX в.)*. Кишинев: Издательство Тимпул, 1986, 248 р.
24. Тарнакин Владимир, Матей Зинаида, *Учебные заведения Кишинева XIX-го - начала XX веков*, Chişinău, Editura Pontos, 2014, 268 р.
25. Тимуш А.И. (ред.), *Кишинев: Энциклопедия: А–Я*. Кишинев: Главная редакция Молдавской Советской энциклопедии, 1984, 576 с.
26. Ульянов В., Пилат И., *Исторические места и памятники Молдавии*. Кишинев: Издательство Картя молдовеняскэ, 1977, 177 р.
27. Халиппа, Иван Николаевич, *ГОРОД КИШИНЕВ времен жизни в нем Александра Сергеевича Пушкина. (Топографико-эпизодические и бытовые наброски к 100-й годовщине дня рождения поэта, 26-го мая 1899 года)*, <http://oldchisinau.com/lib/halippa-pushkin.html>
28. Чайковский Г., Прянишников, Д., *Молдавская государственная филармония*, Кишинев, Картя молдовеняскэ, 1960, 100 с.
29. *Юбилейный сборник города Кишинева. 1812–1912*, Ч. 1, Кишинев, 1913, 235 с.